
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY

Studia z Nauk Społecznych 1985 z.8

SŁAWOMIR MAZUR

WSP w Krakowie

PRZYGOTOWANIE NAUCZYCIELI P.O. DO WSPÓLDZIAŁANIA ZE ZWIĄZKIEM HARCERSTWA POLSKIEGO W KRAKOWSKIEJ WSP

W Krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej od dziesięciu z górą lat kształcą się nauczyciele przysposobienia obronnego w ramach nowoutworzonego kierunku studiów magisterskich. Początkowo nosiły one nazwę "pedagogika w zakresie wychowania obronnego" /w skrócie PWO/, a od roku 1982 "wychowanie obronne" /w skrócie WO/. Organizację złożonego procesu nauczania powierzono powołanemu w uczelni w roku 1973 Zakładowi Wychowania Obronnego¹.

W nauczaniu p.o. podobnie jak i innych przedmiotów istotną rolę dla wyników procesu dydaktyczno-wychowawczego spełniają nauczyciele. Toteż duże znaczenie ma właściwe ich kształcenie i przygotowanie do wypełniania przyszłej funkcji.

Brak wcześniejszych doświadczeń i opracowań był przyczyną, iż w Krakowie od podstaw należało tworzyć system organizacyjno-programowy studiów nauczycieli p.o.

Przysposobienie obronne młodzieży jako jedna z zasadniczych form obronności kraju, posiada racjonalne i patriotyczne uzasadnienie. Efekty nauczania zależą przede wszystkim od postaw młodzieży. Program kształcenia nauczycieli p.o. musi więc uwzględniać wyposażenie absolwentów studiów w umiejętności wychowawcze oraz w sprawności w zakresie działalności społecznej. Warunkiem sukcesów w nauczaniu przedmiotu kierunkowego jest aktywny i czynny udział nauczycieli w popularyzacji i rozwijaniu zainteresowań problematyką obronności. Kształtowaniu odpowiednich sylwetek nauczycieli służyły na nowym kierunku studiów między innymi praktyki pedagogiczne. Znaczną część ich programu przeznaczano na staranne przygotowanie studentów do współpracy ze Związkiem Harcerstwa Polskiego. U podstaw decyzji o włączeniu do procesu kształcenia elementów wychowania harcerskiego była

zgodność zadań i celów pracy ZHP z nauczaniem p.o. w szkole. Zadania oraz kierunki działania określone w programie nauczania przysposobienia obronnego są zbieżne z celami Związku Harcerstwa Polskiego². Z materiałów źródłowych jednoznacznie wynika, iż zarówno harcerstwo jak i szkoła zakładają w swych celach jedno, a mianowicie: właściwe przygotowanie młodzieży do aktywnej działalności społecznej w okresie pokoju, zagrożenia państwa jak i w czasie wojny.

Dokonując przeglądu zadań stojących przed przysposobieniem obronnym jako przedmiotem nauczania jak i wychowaniem patriotyczno-obronnym w ZHP /stanowiącym integralną część programu organizacji/ zauważamy wzajemne ich uzupełnianie się. Społeczna działalność harcerstwa wspiera realizację zadań p.o., w szkole. Rangę tego współdziałania określają wyniki badań empirycznych jak i dokumenty centralnych władz związku i resortu oświaty. Z szeregu organizacji i instytucji działających na rzecz obronności w szkole - Ministerstwo Oświaty i Wychowania przyznało pierwsze miejsce Związkowi Harcerstwa Polskiego. Harcerstwo wspiera szkolną działalność między innymi poprzez rozwój specjalności i zainteresowań obronnych, zdobywanie sprawności, uprawnień, odznak, rozwój sportów obronnych, organizację szeregu imprez terenowych, zlotów, rajdów, biwaków, obozów, kampanii programowych. Wydaje się, iż Związek Harcerstwa Polskiego można uznać za zasadniczego sojusznika i partnera szkoły w realizacji jednolitego procesu wychowania obronnego. Wspólny cel działania, zmierzający do jak najlepszego przygotowania obronnego młodego pokolenia - powoduje konieczność ścisłej współpracy szkoły i nauczyciela p.o. z organizacją harcerską.

Koniecznym okazało się zapewnienie przez wszystkich pedagogów, mających wpływ na realizację p.o. w szkole, pomocy naturalnym ich sojusznikom /a wśród nich ważne miejsce zajmuje ZHP/. Warunkuje to spełnienie podstawowych wymogów prawidłowego wychowania młodzieży i przygotowania jej do wyższych szczebli kształcenia dla obronności kraju³.

W świetle przedstawionej działalności ZHP na rzecz realizacji celów przysposobienia obronnego, przygotowanie studentów kierunku PWO i WO do pracy w harcerstwie wydaje się w pełni uzasadnione.

Odzwierciedla ono również tendencje określone w założeniach modelo-

wych nauczyciela p.o. oraz programu jego kształcenia.

Zaangażowanie społeczne, działalność w organizacji harcerskiej, powinny zapewnić nauczycielowi p.o. objęcie oddziaływaniem wychowawczym szerszego środowiska uczniowskiego. Ułatwia mu rozwój form pozalekcyjnych służących kształtowaniu u młodzieży wiedzy i sprawności ważnych dla obronności kraju. Wynikiem podjętych przez Zakład Wychowania Obronnego WSP w Krakowie działań w kierunku przygotowania przyszłych nauczycieli p.o. do realizacji zadań przedmiotowych, powiązanych z pracą harcerską było istotne zweryfikowanie procesu kształcenia oraz programu praktyk pedagogicznych. Efekty prowadzonych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie działań stały się podstawą decyzji władz centralnych Związku o dopuszczeniu w roku 1975 absolwentów studiów do pracy na etatach instruktorów harcerskich⁴.

Rozpoczęcie kształcenia nauczycieli p.o. w Krakowskiej WSP stało się przyczyną nawiązania ścisłej współpracy pomiędzy uczelnią, a Krakowską Komendą Chorągwi, a głównie zaś Inspektorem Specjalności Obronnych [ISO]. W jej wyniku, z uwagi na istotną zbieżność kierunku studiów i pracy Zakładu Wychowania Obronnego z działalnością Inspektoratu na rzecz obronności, przystąpiono do ścisłego i długo terminowego współdziałania obu tych placówek [jej początek datuje się od roku 1974]. Jego zakres, sprecyzowany wówczas, kontynuowany jest do dnia dzisiejszego.

W świetle przedstawionych materiałów celowym wydaje się powiązanie kształcenia nauczycieli p.o. z wyposażeniem ich w odpowiedni zasób wiedzy z zakresu pracy organizacji harcerskiej. Umożliwia to podjęcie przez nich wspólnego ze Związkiem Harcerstwa Polskiego działań na rzecz wychowania obronnego młodzieży. Ważne jest również ścisłe powiązanie zakresu działań przysposobienia obronnego realizowanego w szkołach z pracą jednostek harcerskich.

Z analizy dokumentów obrazujących na przestrzeni lat współdziałanie Inspektoratu Specjalności Obronnych z Zakładem Wychowania Obronnego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie wynika potwierdzenie słuszności podjętego kierunku pracy⁵. Jego wymiernymi efektami było odpowiednie przygotowanie kadry instruktorsko-wychowawczej do realizacji programu wychowania patriotyczno-obronnego. Rodzaj wspólnie podejmowanych działań okazał się przydatny zarówno w kształceniu nauczycieli przysposobienia obronnego jak również instruktorów harcer-

skich.

Powyższa ocena stała się bodźcem do zobrazowania zakresu współpracy obu prezentowanych instytucji. Analizie doświadczeń krakowskiej uczelni poświęcono niniejszy artykuł.

Zakres podjętych działań dydaktyczno-wychowawczych

Wczesne zetknięcie się studentów z problematyką pedagogiczną oraz atrakcyjnymi formami i metodami pracy Związku Harcerstwa Polskiego pozwala wyposażyć ich jako przyszłych nauczycieli p.o. w zasób umiejętności stwarzania odpowiednich sytuacji wychowawczych. Dotyczy to zarówno kształtowania u wychowanków postaw społecznych jak i wiązania emocjonalnego z harcerstwem oraz wyrabiania pozytywnych motywacji i zainteresowań zawodowych. Istotne okazało się również wczesne wprowadzenie studentów w przyszłe role nauczyciela, co jest podstawą powodzenia dalszej ich pracy zawodowej.

Doświadczenia wykazały, że zarówno nauczycielowi p.o. konieczna jest pomoc jednostkom ZHP w organizacji pozalekcyjnych form pracy jak również drużyny i szczepy harcerskie nie są w stanie bez współdziałania z nauczycielem samodzielnie realizować całości programu wychowania obronnego.

W oparciu o powyższe fakty wypracowany został zakres współpracy stosownie do zasadniczych jej celów.

Dotyczyły one głównie:

- wyposażenia studentów w wiedzę i umiejętności przydatne dla realizacji zadań programowych przysposobienia obronnego /z zakresu działalności pozalekcyjnej, popularyzacji problematyki obronności kraju, rozwoju wiedzy i sprawności, itp./,
- przygotowanie kandydatów do zawodu nauczycielskiego z uwzględnieniem szerokiego zakresu potrzeb /tak, aby każdy absolwent kierunku był aktywnym propagatorem działalności ZHP w szkole w zakresie realizacji programu wychowania patriotyczno-obronnego młodzieży/.

Z określonych uprzednio celów wynikały trzy kolejne spajające zarazem, w całość kierunku podjętej wspólnie pracy, a mianowicie:

- gruntowne przygotowanie absolwentów kierunku do pracy w Związku

Harcerstwa Polskiego /w ramach organizowanych na poszczególnych latach zajęć obowiązkowych/,

- emocjonalne związanie ich z działalnością harcerską /w wyniku wspólnej i kilkuletniej pracy w jednostkach harcerskich/,
- wyposażenie studentów w szereg doświadczeń z zakresu pracy harcerskiej, w tym głównie problemów obronności /wynoszonych z okresu odbywanych zajęć i praktyk pedagogicznych w ZHP/.

Zakres specyficznego działania podejmowanego na przestrzeni kolejnych lat obejmuje szereg form, których nie sposób /ze względu na ich złożoność/ dokładnie zanalizować. Toteż uwagę skoncentrowano na formach zasadniczych, które na stałe weszły do programu wspólnie podejmowanych działań. Zaznaczyć tu należy, iż różnią się one od przyjętych w WSP w Bydgoszczy. Tym bardziej zasadnym wydaje się ich zaprezentowanie.

Są nimi:

- wstępne praktyki wakcyjne nowoprzyjętych na kierunek studentów odbywane na obozie harcerskim,
- śródroczne praktyki pedagogiczne na I roku studiów organizowane w jednostkach harcerskich,
- fachowe szkolenie instruktorskie w ramach przedmiotu nauczania "metodyka wychowania w ZHP", dostosowanego do specyfiki kierunku "obronnego".

Ponadto nie bez znaczenia pozostają inne formy pracy podejmowanej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie.

Wymienić tu należy:

- działalność społeczną studentów w ramach funkcji instruktorskich w jednostkach ZHP /w tym głównie poprzez Inspektorat Specjalności Obronnych ZHP w Krakowie oraz Klub Obronny ISO powołany na Uczelni/,
- wakacyjne praktyki pedagogiczne po pierwszym roku studiów /organizowane na harcerskim obozie 'etnim - do roku 1983/,
- realizację przedmiotów specjalizacji zawodowej, stanowiących niezbędne wyposażenie w wiedzę potrzebną w pracy nauczyciela p.o. jak i instruktora harcerskiego /m.in. metodyka nauczania p.o. zajęcia społeczno-polityczne, szkolenie sędziów i instruktorów strzelectwa sportowego, nauczanie podstaw strzelectwa, norm postępowania regulaminowego i musztry, podstaw wiedzy techniczno-obronnej/.

- organizacja masowych imprez specjalnościowych w środowisku akademickim / jak np.: mistrzostwa strzeleckie Uczelni i środowiska akademickiego Krakowa, rajdy SZSP - WSP, Akademickie Mistrzostwa Polski w Sportach Obronnych, Obchody Dnia Podchorążego, rajdy szlakami walk o wolność i niepodległość/.

Celowe wydaje się w tym miejscu skrótowne zanalizowanie określonych uprzednio zasadniczych form współdziałania uczelni pedagogicznej z ZHP. Najistotniejsze miejsce wśród nich zajmowały p r a k t y k i p e d a g o g i c z n e, realizowane w trzech podstawowych formach współpracy. Według koncepcji przyjętej w WSP w Krakowie były one częścią procesu przygotowania określonego modelu zawodowego nauczyciela przysposobienia obronnego. Stanowią zarazem, jako integralną część procesu dydaktyczno-wychowawczego Uczelni konkretyzację celów modelowych kierunku studiów. Praktyki stynowiły płaszczyznę łączącą elementy kształcenia pedagogicznego oraz kierunkowego. Ich formy i treści służyły wymogom specjalizacji obronnych. Podstawowym ich celem było przygotowanie studentów do przyszłej pracy zawodowej. Z uwagi na specyfikę kierunku, niezbędne okazało się, aby absolwenci dysponowali zasobem doświadczeń z zakresu organizacji i realizacji działań dydaktycznych w typowych formach wychowania patriotyczno-obronnego młodzieży. Toteż doceniając znaczenie przygotowania w tym zakresie przyszłych nauczycieli jak i uspołecznienia ich w czasie kształcenia zawodowego istotną część praktyk przeznaczono na udział w pracach Związku Harcerstwa Polskiego. Koncepcja praktyk pedagogicznych Zakładu zawierała szereg elementów właściwych pracy Inspektoratu Specjalności Obronnych. Toteż wysoce przydatne okazało się podjęcie wspólnych działań przez te obie instytucje. Potrzebę tą podkreślał prof. Jan Kulpa pełniący w tym okresie tworzenia koncepcji kierunku, funkcję prorektora i dyrektora Instytutu. Twierdził on, iż "przygotowanie do określonego zawodu wymaga już w czasie studiów podejmowania prób pracy i dorabiania się pierwszych doświadczeń. Wyróżnił czynne uczestnictwo w organizacji młodzieżowej, udział w obozach i koloniach wakacyjnych, praktykach terenowych - stanowiących znakomitą okazję do zastosowania zdobywanych wiadomości jak i do konfrontowania teorii z życiem, oraz poszukiwania najlepszych form działania wychowawczego..."⁶. Stanowisko to znalazło odzwierciedlenie we wszystkich rodzajach praktyk pedagogicznych. I tak wstępne praktyki /będące w pierw-

szym okresie praktykami robotniczymi/ tzw. o b o z y m ł o d z i e -
- ż o w e Z H P, - w których kolejno uczestniczyli wszyscy nowo
przyjęci na kierunek, organizowane były poprzez włączenie studentów
roku "zerowego" do letniej akcji obozowej Inspektoratu Specjalności
Obronnych. Formę tą zapoczątkowano, zorganizowanym w roku 1975
obozem w miejscowości Ochotnica Dolna - w ramach Harcerskiej Operacji,
Krakowskiej Chorągwi ZHP, pod kryptonimem "Ochotnica - 80". W
następnych latach studenci uczestniczyli w obozach ISO zlokalizowanych
w Bieszczadach w ramach Sztandarowej Operacji Związku "Bieszczady
- 40". Lokalizowane były one kolejno w miejscowościach: Suche Rzeki
/w latach 1976-77/, Hoszów /w roku 1978/, Stoczek /w 1979/ a na-
stępnie w Ustrzykach Dolnych;

Rozpatrując problem lokalizacji obozów w kontekście potrzeb
przedmiotowych przysposobienia obronnego, należy zaznaczyć duże war-
tości pedagogiczne jakie daje przyszłym nauczycielom udział w operac-
jach ZHP, w tym głównie bieszczadzkiej.

Program praktyk obejmował zasadniczo trzy elementy:

- pracę produkcyjną /na rzecz zagospodarowania regionu, w którym zlo-
kalizowany był obóz/,
- działalność harcerską /typową dla obozów letnich w tym: udział w z-
wiadach i ogniskach, imprezach, zawodach oraz grach terenowych,
organizowanych zarówno centralnie w ramach operacji jak i przez
obóz Inspektoratu, a także w pracy kulturalnej i sportowo-turystycz-
nej/,
- szkolenie instruktorskie /jako kurs podstawowy zapoznający z zasa-
dami i formami wychowawczymi ZHP oraz z pracą w zakresie obron-
ności, co pozwalało na przygotowanie studentów do odbywania kolej-
nego etapu praktyk/.

Istotnym było wprowadzenie na obozie zasad organizacyjnych, ceremo-
niału oraz regulaminów harcerskstwa co w sposób zdecydowany ułat-
wiało realizację założonego programu.

Studenci brali czynny udział w licznych przedsięwzięciach obo-
zowych jak: manewry techniczno-obronne, festiwale artystyczne, zloty,
rajdy turystyczne i biwaki. Organizowano dla nich zawody strzeleckie,
rajdy szlakami partyzantów, rajdy na orientację "azymunt", zajęcia spe-
cjalnościowe z zakresu sportów obronnych oraz spotkania z przedstawi-
cielami władz centralnych /zarówno państwowych jak i harcerskich/.

Wpływało to, jak potwierdzają wyniki badań empirycznych, na rozwój zainteresowań zawodowych oraz przygotowywało ich do przyszłej roli organizatora podobnych form działalności w szkole. Okres odbywanych praktyk był także okazją do podnoszenia kwalifikacji z zakresu sportów specjalności obronnych, w tym również poprzez zdobywanie przez studentów państwowych uprawnień z zakresu organizowania działalności obronnej /jak uprawnienia instruktora OSO, MIOC, ratownika sanitarnego i innych/.

Całość podejmowanej przez studentów działalności na harcerskich obozach miała na celu także przygotowanie ich do kolejnego etapu pracy na kierunku wychowania obronnego.

S r ó d r o c z n e p r a k t y k i p e d a g o g i - c z n e, będące kolejnym etapem obejmowały wszystkich studentów I roku studiów. Organizowane były w jednostkach Związku Harcerstwa Polskiego na terenie miasta Krakowa. Ich prowadzenie począwszy od roku 1974, powierzone zostało, podobnie jak i obozy wstępne, Inspektoratowi Specjalności Obronnych. Przebiegały one w oparciu o bazę Inspektoratu, jak również jednostki terenowe ZHP, wyróżniające się w realizacji harcerskiego programu wychowania obronnego. Ich zakres określony stosownie do zadań praktyk, obejmował:

- poznanie harcerskich form i metod wychowawczych, poprzez udział studentów w realizacji zadań drużyn, klubów i szczepów /jak np.: zbiórki harcerskie, imprezy terenowe i specjalnościowe, alerty Naczelnika ZHP, prace klubów specjalnościowych, itp./,
- gromadzenie doświadczeń pedagogicznych w zakresie organizowania i prowadzenia działalności wychowawczej z młodzieżą /z uwzględnieniem specyfiki przyszłej, społecznej roli nauczyciela p.o./,
- przygotowanie do czynnego udziału w charakterze instruktora w Harcerskiej Akcji Letniej.

Dodatkowo program praktyk obejmował zapoznanie się ze specyfiką instytucji i organizacji współdziałających w zakresie patriotyczno-obronnego wychowania młodzieży /w tym m.in. z jednostkami wojskowymi, Wojskowymi Kregami Instruktorskimi ZHP, Ligą Obrony Kraju, jednostkami OC/. Czynnikiem ułatwiającym realizację przyjętego programu było włączenie studentów do czynnego wykonywania zadań programu ISO, w zakresie wychowania obronnego /do czego wstępnie przygotowani zostali na obozie letnim/.

Elementem finalizującym czteroczną pracę studentów w ramach praktyk "harcerskich" był ich udział w przygotowaniu i praktycznym przeprowadzeniu wojewódzkich imprez takich jak: Olimpiada Wiedzy o Obronności i Wojsku i Manewry Techniczno-Obronne Chorągwi. Dawato to możliwość sprawdzenia zdobytych w trakcie praktyk umiejętności organizatorskich i programowych. Dla tych spośród studentów, którzy nie pracowali przed studiami w organizacji, harcerskiej praktyki jak i pobyt na obozie był często okazją złożenia przez nich zobowiązania i zdobycia pierwszego stopnia instruktorskiego.

Poza systemem praktyk pedagogicznych na uwagę zasługują również inne społeczne i doskonalące formy przygotowania nauczycieli p.o. do współdziałania ze Związkiem Harcerstwa Polskiego.

Realizacja cyklu praktyk nazwanych "harcerskimi" oraz przygotowanie przyszłych nauczycieli p.o. do wykonywania zadań, w tym również w jednostkach ZHP - powodowały konieczność umożliwienia im kontynuacji rozpoczętej pracy harcerskiej już w formie nie obligatoryjnej działalności społecznej. Temu celowi miał służyć powołany w roku 1975 - K l u b O b r o n n y I S O na kierunku PWO - WSP w Krakowie. Skupiał on zarówno instruktorów jak i członków Związku Harcerstwa Polskiego, którzy aktualnie studiowali na omawianym kierunku. Podejmując w nim, społecznie pracę harcerską - studenci mieli okazję kontynuowania działalności w sekcjach specjalnościowych klubu, bądź agendach terenowych ISO. Ich praca oscylowała wokół problematyki wychowania patriotyczno-obronnego młodzieży harcerskiej. Członkowie klubu organizowali specjalistyczne imprezy dla jednostek terenowych ZHP i szkół miasta, szkolenia fachowe, sprawowali opiekę nad drużynami i klubami specjalnościowymi. Pełnili również funkcje kierownicze w zakresie koordynacji i realizacji programu obronności na szczeblu chorągwi, hufców miasta oraz szczepli harcerskich.

Klub Obronny ISO na WSP był także organizatorem imprez harcerskich dla ogółu studentów kierunku. Wśród tych imprez najczęstszymi były ogniska harcerskie, wieczornice tematyczne, biwaki, rajdy, obozy zimowe⁷. Podjęcie tej formy stwarzało okazję zdobycia przez studentów szeregu cennych dla nich doświadczeń pedagogicznych oraz umiejętności zawodowych. Członkowie klubu, realizując powierzone im zadania instruktorsko-wychowawcze zdobywali także kolejne stopnie oraz podnosili kwalifikacje fachowe uzyskując często wysokie państwowe

uprawnienia specjalnościowe z zakresu obronności.

Klub Obronny ISO na WSP prowadził swoją działalność do roku 1978, kiedy to w wyniku zmian strukturalnych Inspektoratu oraz uzgodnień Komendy Chorągwi ZHP z władzami Uczelni - decyzją Komendy ISO - został rozwiązany. Jego członkowie oraz realizowane formy pracy zostały przeniesione do nowopowołanego Kręgu Instruktorskiego ISO i tam są kontynuowane do dnia dzisiejszego.

Specyfika kierunku studiów wymagała zmiany programu nauczania przedmiotu "m e t o d y k a w y c h o w a n i a w Z H P" tak, aby jego treści dostosowane były do przyszłych, wykonywanych przez absolwentów zadań. Stąd też zachodziła potrzeba ukierunkowania nauczania na metodykę pracy harcerskiej z młodzieżą starszą /w szkołach ponadpodstawowych/ oraz program wychowania patriotyczno-obronnego w ZHP jak również na popularyzację i rozwój specjalności i sportów obronnych. Treści te realizowane były w większości w oparciu o bazę szkoleniową ISO. Zajęcia obejmowały toteż hospitację różnych form pracy specjalnościowej Związku oraz działalności organizacji na rzecz obronności.

Dla całości omawianej problematyki istotne było także wprowadzenie na kierunku PWO regulaminów i ceremoniału nawiązujących bezpośrednio do obowiązujących w Związku Harcerstwa Polskiego. Zewnętrzną ich oznaką były między innymi noszone przez studentów kierunku - mundury, będące umundurowaniem instruktorów harcerskich z pełnym oznakowaniem stopni i funkcji pełnionych w Związku. Umundurowanie obowiązywało studentów na zajęciach specjalistycznych do roku 1980, następnie używano go podczas obozowych i terenowych form pracy harcerskiej.

Spójność wypracowanego modelu nauczyciela p.o. oraz instruktora ZHP jak również efekty podjętych w tym kierunku działań były m.in. powodem wystąpienia /w latach 1975-76/ tendencji do utworzenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie kierunku kształcenia "w zakresie wychowania harcerskiego i przysposobienia obronnego". Od wprowadzenia tej innowacji z szeregu powodów odstąpiono.

Zebrany materiał empiryczny określający zasadnicze kierunki i formy współdziałania Zakładu Wychowania Obronnego ze Związkiem Harcerstwa Polskiego /ISO/ pozwala wnioskować, że w zakresie przygo-

lowania przyszłych nauczycieli p.o. obejmowało ono większość sfer kształcenia specjalistycznego na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego. Inspektorat Specjalności Obronnych natomiast, zajmował istotne miejsce /wśród instytucji i placówek współdziałających/, odgrywając znaczącą rolę w procesie realizacji określonego w Uczelni modelu zawodowego nauczyciela przysposobienia obronnego. Przyjętą zasadę gruntownego przygotowania studentów PWO do działalności w ZHP należy w opisywanym okresie uznać za słuszną z uwagi na korelację wychowania harcerskiego z treściami kształcenia nauczycieli p.o.

Istotną trudność dla pełnej oceny powyższych działań stanowi ich złożoność oraz stale modernizowane zasady organizacyjne i programowe. Opierając się o wyniki przeprowadzonych badań, podejmuje się jednak próbę ukazania wartości pedagogicznych i zawodowych, które były wynikiem określonych uprzednio kierunków i form pracy oraz ocen jakie działalność ta uzyskiwała w odczuciach, uczestniczących w nich studentów.

Próba oceny skuteczności i zasięgu działania

Omawiane w artykule działania podejmowane przez Krakowską Uczelnię dały z konieczności wycinkowy i stosunkowo uproszczony obraz podejmowanych zabiegów organizacyjno-programowych. Dla zobrazowania ich rozmiaru celowym wydaje się ukazanie zasięgu oraz głównych, uzyskiwanych efektów co z kolei może stanowić podstawę do próby oceny ich skuteczności oraz znaczenia w przygotowaniu zawodowym nauczycieli p.o.

Interesujących danych w tym zakresie dostarcza analiza ilości studentów uczestniczących w obligatoryjnych formach omawianego działania były to praktyki, nazwane na uczelni "harcerskimi". I tak w tych formach uczestniczyło łącznie blisko 89 % ogólnej liczby dotychczas studiujących, 295 osób. /co stanowi 78 %/ brało udział w praktykach organizowanych na letnich obozach harcerskich 379 /tj. 100 %/ uczestniczyło w éródrocznych praktykach harcerskich.

Uzyskany materiał analityczny potwierdza, iż zdecydowana większość studentów odbywała praktyki "harcerskie" w formach organizowanych i prowadzonych przez Inspektorat. Toteż dokonują analizy wartości wychowawczych tych praktyk należy uznać je jako będące w dużej

mierze, również wynikiem pracy oraz oddziaływań organizacyjno-programowych zespołu Instruktorskiego Inspektoratu, jako głównego obok Zakładu Wychowania Obronnego WSP ich organizatora.

W latach 1975-1984 studenci pracowali przy zagospodarowaniu Ochołnicy i Bieszczadów. Była to swoista próba uwzględnienia problematyki pedagogicznej i harcerskiej w realizacji zadań praktyk.

Praca produkcyjna stawała się w tych warunkach czynnikiem pomagającym w realizacji zadań wychowawczych obozu. Przekonanie o społecznej wartości podejmowanej pracy było czynnikiem wyzwalającym u studentów zapał i zaangażowanie. Obozy ISO (grupujące studentów z PWO) należały, zdaniem Głównej Kwatery ZHP, do najlepiej pracujących zespołów operacji harcerskich. Interesujących danych dostarcza analiza pisemnych sprawozdań studentów, w których dużo miejsca poświęcili oni problemowi pracy produkcyjnej. Zdecydowana ich większość (bo około 90 %)⁸ bardzo pozytywnie oceniła jej przebieg oraz rolę wychowawczą. Świadczyć o tym mogą fragmenty badań prowadzonych przez Zakład Wychowania Obronnego w Krakowie. "...nigdy jeszcze nie byłam na obozie harcerskim i tutaj po raz pierwszy zetknęłam się z harcerską obrzędowością, zabawą, piosenką i pracą. Tutaj poznałam co znaczy być prawdziwym harcerzem... z podziwem patrzyłam na młodych ludzi, którzy świadomie zrezygnowali z wakacji w Bułgarii, by przeżyć tę niecodzienną przygodę w Bieszczadach...", "...chciałabym przyjechać tu za 10 lat i popatrzeć jeszcze raz na Bieszczady. Wtedy dopiero w pełni doceniłbym naszą pracę. Może na drugi rok przyjadę tu jako Instruktor ZHP. Chciałabym zrealizować swoje marzenia i jak najczęściej brać udział w tego typu akcjach jak "Bieszczady - 40", "...byłbym dumny, że już od pierwszego dnia mogę być nadal prawdziwym harcerzem..., że jako uczestnik Operacji "Bieszczady-40" będę mógł pozostawić jakiś niły ślad swojego pobytu i pracy. Mam nadzieję, że podjęcie pracy instruktorskiej pozwoli mi przyjechać tu w roku przyszłym..."

Analizując wartości wynikające z udziału studentów roku "zerowego" w obozowych formach praktyk, na plan pierwszy wysuwa się ich rola w tworzeniu i rozwoju więzi społecznej. W opiniach studentów większość utworzonych w ramach obozów ZHP grup koleżeńskich wykazała dużą trwałość i istniało również w pierwszych latach studiów⁹. Sprzyjały temu głównie warunki organizacyjne obozu, ogniska harcerskie

gry terenowe i gawędy na tle urzekającego krajobrazu i "naturalnej przyrody". Były one /w opiniach uczestników/ źródłem silnych przeżyć psychicznych, wzmacniających więzi społeczne. Wyrazem atmosfery panującej na obozie była także ułożona przez studentów piosenka i balety harcerskie.

Pobyt na obozie miał także decydujący wpływ na kształtowanie się samorządu studenckiego. Członkami rady roku wybierano kandydatów, którzy w okresie praktyki uzyskiwali najwyższy autorytet wśród kolegów. Najczęściej wybierani byli nimi funkcyjni obozu /przyboczni, zastępowi/. Same wybory do władz roku przeprowadzano na obozie jeszcze przed jego zakończeniem. Elementy poznawcze na obozie, wybory przywódcy oraz szczegółowe zapoznanie się z programem i informacjami o studiach pozwalały na szybką adaptację do pracy w warunkach uczelni. Dawalo to studentom Zakładu Wychowania Obronnego znaczną przewagę nad pozostałymi kierunkami pedagogicznymi WSP, które nie uczestniczyły w tej formie praktyk.

Efektom działalności harcerskiej, prowadzonej na pierwszym obozie był znaczny wzrost umiejętności organizacyjnych oraz uspołecznienia studentów. W wypracowaniach na temat "Moja wakacyjna przygoda" składanych po zakończeniu obozu, przeszło 70 % uczestników zgłaszało gotowość kontynuowania pracy w Związku Harcerstwa Polskiego w trakcie studiów. Wiele osób podkreślało wpływ przeżyć wyniesionych z obozu harcerskiego na dalsze kontakty z organizacją.

W przeprowadzonych badaniach ankietowych /po zakończeniu tej formy praktyk w latach 1977-83/ - zdecydowana większość studentów wymieniała ZHP na pierwszym miejscu, uznając organizację za najważniejszą dla spraw wychowania obronnego młodzieży. Odpowiedzi takich udzieliło w kolejnych latach 46-90 % ankietowanych. Potwierdzali oni jednocześnie, że każdy nauczyciel p.o. powinien dobrze znać formy pracy ZHP i brać czynny udział w działalności tej organizacji /jako zdecydowanie konieczne określiło do 90-98 % ankietowanych/.

W wypowiedziach, podobnie jak w przedstawionych uprzednio wypracowaniach pisemnych, znaczna część studentów zgłaszała gotowość podjęcia pracy społecznej w ZHP /od 60 % w roku 1975 do 95 % w 1978 oraz 90 % w 1983/. Znaczna część osób wstępowała w szeregi Związku jeszcze w czasie odbywania praktyki na obozie letnim. Korzystny wpływ działalności harcerskiej prowadzonej na pierwszym

obozie, stanowił podstawę dobrych wyników w zakresie przygotowania studentów do pracy społecznej w Związku Harcerstwa Polskiego.

Interesującym jest również, że prawie wszyscy studenci IV roku zapytani w ankiecie, jaką formę praktyki wybraliby, gdyby w swoim czasie dano im możliwość wyboru, w blisko 93 % przypadków - dokonali wyboru obozu harcerskiego w Bieszczadach. Dowodzi to dużej popularności akcji ZHP w opiniach studentów. W badaniach ankietowych zdecydowana ich większość korzystnie oceniła realizację omawianych praktyk, uważając je za bardzo pożyteczne dla przyszłych pedagogów /około 85 %/. Podobnie większość wypowiedziała się za potrzebą kontynuowania praktyk w przyszłości w takiej właśnie formie /około 80 %/. Uznając rolę obozowej formy pracy, większość wybrała obóz harcerski zamiast kolonii jako miejsca, gdzie chce odbyć praktykę wakacyjną po pierwszym roku studiów /57-90 %/, gdy przedstawiono im obie formy do wyboru. W działalności obozowej najpełniej występują wszystkie zalety harcerskiego systemu wychowawczego, łączącego tradycyjne formy i metody działalności z zaangażowaniem społecznym. Warto zaznaczyć również, że połowa studentów po raz pierwszy uczestniczyła w obozie ZHP w ramach praktyki WSP, co pozwoliło na ich zapoznanie z tą formą wypoczynku dzieci i młodzieży.

Realizacja praktyk wakacyjnych jak i śródrocznych praktyk harcerskich przyczyniła się do właściwego przygotowania studentów do udziału w obozowych formach pracy oraz pełnienia na nich funkcji instruktorsko-wychowawczych. Bardzo dobre i dobre przygotowanie potwierdziło w kolejnych latach 62-79 % badanych studentów. Zaledwie 3 osoby z badanej grupy /co stanowi około 6 %/ uznało, że nie zostali do praktyk właściwie przygotowani.

Istotnym jest również wpływ obozu harcerskiego na wzrost wiedzy o pracy harcerskiej ZHP, który oceniony był przez studentów pozytywnie. Zdaniem większości, forma ta znacznie pomogła im w lepszym poznaniu problematyki harcerskiej /zgłosiło to w kolejnych latach 80,97% ankietowanych/. Była ona ich zdaniem korzystna także w aspekcie rozwoju zamiłowań i doświadczeń pedagogicznych z zakresu pracy z młodzieżą. Podobnie wysoko ocenione zostały walory wychowawcze obozów harcerskich, w których studenci odbywali praktyki /oceny bardzo dobre i dobre wystawiło w granicach 70 % badanych/.

Dla wielu obóz harcerski poza wartościami kształcącymi był tak-

że przygodą młodzieżową. Do najprzyjemniejszych przeżyć obozowych zaliczano tradycyjne formy pracy jak ogniska, wycieczki, zajęcia nocne, itp. Całość studentów uznała praktyki obozowe jako źródło satysfakcji z efektów własnej pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą. A przecież doświadczenie i związki emocjonalne poparte przeżyciami stanowią jeden z zasadniczych czynników decydujących o zaangażowaniu społecznym aktywistów i działaczy harcerskich¹⁰. W okresie działania Klubu Obronnego ISO na kierunku pracowało w nim blisko 60 % ogółu studentów wszystkich lat.

Wykonując zadania przewidziane programem studenci, obok wzmocnienia identyfikacji zawodowej, uzyskiwali doświadczenia przydatne im w pracy wychowawczej. Najlepszym wskaźnikiem ich wiedzy i zdobytych umiejętności są stopnie instruktorskie przyznane studentom kierunku w trakcie studiów. Według danych na koniec roku akademickiego 1984 łączna ilość instruktorów harcerskich na wszystkich rocznikach kierunku wynosiła 52 osoby. Daje to przeszło 37 % ogólnej liczby studiujących na tym kierunku. Przy czym, jeśli uwzględnimy wszystkich dotychczas studiujących, to kierunek ukończyło 83 absolwentów posiadających stopnie instruktorskie ZHP [w tym m.in. 8 harcmistrzów, 17 podharcmistrzów]. Należy tu zaznaczyć, że z ogólnej liczby 83 instruktorów, aż 51 [co stanowi przeszło 61 %] uzyskało stopnie w trakcie studiów.

Biorąc pod uwagę liczbę instruktorów ZHP, analizowany kierunek zajmuje niewątpliwie pierwsze miejsce wśród innych kierunków Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Dla porównania, na pozostałych specjalnościach pedagogicznych tejże uczelni było w opisywanym okresie prawie pięciokrotnie mniej instruktorów harcerskich.

Przeprowadzone w roku 1979 przez Zakład Wychowania Obronnego badania ankietowe blisko 700 studentów ostatniego roku studiów wszystkich kierunków WSP w Krakowie wykazały, że ilość osób posiadających stopnie instruktorskie nie przekracza 7 % ogólnej liczby ankietowanych. Procent ten malał w kolejnych latach i w roku 1983 wynosił już zaledwie 4,2 %.

Dokonując dalszej analizy podjęto także działania mające na celu określenie w jakim stopniu realizowany program wpłynął na uspołecznienie studentów wychowania obronnego. Z przeprowadzonych analiz wynika, iż z ogólnej liczby studiujących w ZWO, aż 137 [co stanowi blisko 72 %] należy do Związku Harcerstwa Polskiego. Z liczby tej

64 osoby /co daje ponad 33 %/ czynnie pracowały społeczne w różnych placówkach harcerskich poza obligatoryjnymi formami przyjętymi na tej uczelni. Dla porównania na przytoczenie zasługują dane uzyskane na pozostałych kierunkach pedagogicznych WSP. Jak wykazały przeprowadzone tam badania tylko 6 osób z 90 /studentów ostatniego rocznika/ uważa się za członków ZHP /stanowi to zaledwie 6,6 %/. Znaczna natomiast część /bo blisko 38 %/ nie utożsamia się z harcerstwem, pomimo że należała do tej organizacji w okresie szkoły średniej lub podstawowej.

Zestawienie tych danych dowodzi korzystnego wpływu podjętych działań na uspołecznienie studentów opisywanego kierunku studiów, jak również na ich identyfikację organizacyjną z ZHP.

Należy tu zaznaczyć, że sylwetkę i rolę społeczną instruktora ZHP wysoko oceniają pedagodzy. Według H.Muszyńskiego instruktorzy są organizatorami życia gromady i przedmiotem naśladownictwa oraz identyfikacji dla młodych ludzi. Od ich inteligencji, pomysłowości i zaangażowania zależy wartość ideowo-wychowawcza organizacji i jej rozwój¹¹. Natomiast problem dopływu wartościowej kadry instruktorskiej, w tym głównie spośród studentów uczelni pedagogicznych jest jednym z najistotniejszych w działalności ZHP.

Mając powyższe na uwadze, podjęta działalność odpowiada żywotnym interesom organizacji harcerskiej. Warto dodatkowo zaznaczyć, że system zdobywania i podnoszenia kwalifikacji instruktorskich w ramach studiów prowadzony był przez specjalną Komisję Instruktorską ISO, zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami Głównej Kwatery ZHP.

Podsumowanie

Na zakończenie rozważań, konieczne wydaje się w tym miejscu odwołanie do analizy materiału zebranego w okresie pięcioletnich badań prowadzonych przez Zakład Wychowania Obronnego /pod kierunkiem J.Ziarkowskiego¹²/. Dowodzą one, że praktyki pedagogiczne w placówkach i na obozach harcerskich stwarzały bardzo korzystne warunki dla kształtowania umiejętności wychowawczych i uspołecznienia studentów. Udział w działalności szkolnych jednostek harcerskich pozwolił praktykantom na prowadzenie obserwacji i gromadzenie doświad-

czeń z zakresu pracy wychowawczej. Był to etap niezbędny dla prawidłowego rozwoju kwalifikacji pedagogicznych przyszłych nauczycieli. W przedstawionym materiale część miejsca poświęcono także Inspektoratowi Specjalności Obronnych ZHP w Krakowie, jako głównemu sojusznikowi Uczelni w realizacji zamierzonego programu wychowawczego.

Podsumowując rozważania celowe wydaje się uznanie przyjętego w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej programu przygotowania "harcerskiego" za właściwy i stanowiący integralną część kształcenia zawodowego przyszłych nauczycieli przysposobienia obronnego. Udział zaś nauczycieli w życiu szkolnych jednostek Związku Harcerstwa Polskiego uznać należy za szczególnie ważny w kontekście efektów działalności wychowawczej. Z uwagi na rolę harcerstwa w przygotowaniu młodzieży do obronności kraju, wyposażenie kandydatów na nauczycieli p.o. w umiejętności pracy społecznej wydaje się być koniecznością. Kierunki i formy podjętego współdziałania WSP ze Związkiem Harcerstwa Polskiego, z racji silnych korelacji celów i treści studiów specjalistycznych z działalnością harcerską, zasługują na dalszą kontynuację. Pomimo skrótego przedstawienia problemu, będącego tematem artykułu, celowe wydaje się podjęcie prób pełnej naukowej weryfikacji jego rangi oraz upowszechnienia zaznaczonych w nim form współdziałania jednostek harcerskich z uczelniami pedagogicznymi /w zakresie przygotowania przyszłych kadr nauczycielskich/. Ma to istotne znaczenie dla funkcjonowania Związku Harcerstwa Polskiego oraz podejmowania przez szkoły odpowiednio skutecznych zabiegów wychowawczych.

PRZYPISY

- ¹ Nauczycieli tej specjalności przygotowuje się w dwóch ośrodkach w kraju tj. w WSP w Bydgoszczy i Krakowie
- ² Statut ZHP, pkt. 1 i 7 par. 6 s.6-7, Przystosowanie obronne - program nauczania w Liceum - MOiW 1974 1983, S.Mazur, Obronność kraju w wychowaniu harcerskim, Kraków 1977 ss.76-86
- ³ T.Bieniasz, T.Sjuda, Wychowanie patriotyczno-obronne młodzieży w trzydziestoleciu PRL, PO w szkole, nr 5-79 s.385-388, Z.Kosyrz, Cele i zadania PO - poradnik metodyczny dla nauczycieli, Warszawa 1977

s.13, F.Fillpowicz, M.Rataj, *Vademecum nauczyciela*, Warszawa 1980 s.244

⁴Do roku 1975 absolwenci kierunku PWO mogą po ukończeniu studiów pracować jako Instruktorzy ZHP lub komendanci ośrodków harcerskich na wsi lub w mieście. Żaden inny kierunek pedagogiczny takiej obligacji nie posiadał - Informator dla kandydatów na studia wyższe na rok 1976-77, Warszawa-Kraków 1976 s.95 oraz Informator... na rok 1978-79, Warszawa-Kraków 1978 s.95

⁵S.Mazur, *Monografia ISO ZHP Kraków*, Warszawa 1983 s.275

⁶J.Kulpa, *Umiejętność studiowania*, Kraków 1968 s.26

⁷Działania te najczęściej organizowano poza Krakowem w Bieszczadach, Nowej Białej, Bukowinie, Kobyłankach, Mszanie Dolnej

⁸Według wyliczeń J.Ziarkowskiego, *Organizacja i zadania praktyk pedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli PO*, Kraków 1978 s.76

⁹J.Ziarkowski w swej pracy *Organizacja...* op.cit. zwraca uwagę, że stan osiągnięty pod tym względem w Krakowie jest lepszy o ponad 20 % od wyniku eksperymentu UAM w Poznaniu /s.63/.

¹⁰A.Adamski, *We własnych oczach - wspomnienia instruktorów ZHP*, Warszawa 1971

¹¹H.Muszyński, *Więź społeczna kadry instruktorskiej ZHP*, Warszawa 1968 s.6

¹²J.Ziarkowski, *Organizacja...* op.cit. s.110

THE PREPARATION OF TEACHERS OF DEFENSIVE TRAINING
INSTITUTION FOR THE CO-OPERATION WITH POLISH SCOUTS
ASSOCIATION AT HIGHER PEDAGOGICAL SCHOOL IN CRACOV

Summary

Over ten years ago Pedagogical College in Cracov started off with new course for cadet corps teachers who want ed to graduate . Cadet corps in school and defence education carried on by the Polish Scout's Association are complementary to one another , therefore scout's social activity supports school in its work . The new education program form studying teachers, based on the collaboration between school and pathfinders has been worked out. The following article analyses the experiences whid have been gathered during those ten years.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ ВОЕННОГО ОБУЧЕНИЯ К ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ С СОЮЗОМ
ПОЛЬСКИХ ХАРЦЕРОВ В КРАКОВСКОЙ ВЫСШЕЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ШКОЛЕ

Резюме

В Краковской высшей педагогической школе свыше десяти лет обучаются учителя военного обучения /военной подготовки/ в рамках новообразованной специализации, готовящей будущих магистров.

Анализируя задачи, предстоящие перед военным обучением как предметом обучения, а также перед патриотически-оборонным воспитанием в Союзе Польских Харцеров, замечается их взаимодополнение. Общественная деятельность Союза помогает реализовать задачи школы, прежде всего на внеклассных занятиях.

Учитывая все вышесказанное, был подготовлен план комплексной подготовки учителей военного обучения к совместной работе с Союзом как самым надёжным союзником школы в реализации её программы в области патриотически-оборонного воспитания молодёжи.

Настоящая статья посвящается анализу опытов краковского вуза в этой области.